

## Sedan 1918

# Från att bada i kris till att vara i världen

Hur spädbarnet i samspel med föräldern formar en begriplig värld ur det tidiga livets själsliga kaos är avgörande för vår senare emotionella utveckling. Utifrån den banbrytande horisonten skrev Wilfred R Bion sin bok "Att lära av erfarenheten", som nu för första gången finns att läsa i svensk översättning.

**E**n viktig uppgift för en psykoanalytiker under de inledande samtalen med en ny patient är att bedöma om patienten kommer till analysen med ett psykologiskt problem eller om patienten befinner sig i ett tillstånd av kris. Det är inte alltid lätt att avgöra. Människor har en tendens att omedvetet dölja sina kriser bakom till synes tydliga problemformuleringar och sammanhållna uttrycksmönster. Men det analytiska arbetet kommer att få en något annorlunda karaktär beroende på om det är en kris eller ett problem som dominerar den kliniska bilden.

Ett problem är enligt den här tanken någonting som är identifierbart och har förhållandevis tydliga konturer inom ramen för en existentiell, emotionell och kognitiv organisation. Min inre konflikt eller mitt destruktiva beteendemönster, till exempel, får sin problematiska karaktär inom ett någorlunda koherent sammanhang av emotionellt laddade värderingar, viljor, förhoppningar, föreställningar och minnen som jag identifierar mig med och upplever mig vara förankrad i. En kris, däremot, kanske utlöst av förlusten av en älskad person, innebär att existentiellt, emotionellt och kognitivt tappa fotfästet. Själva organisationen rämnar. Jag är vilsen, på drift, förvirrad. Jag kastas mellan kyliga överklighetsupplevelser och eruptiva känsloutbrott. Jag hittar inte tillbaka till mitt själv och den känslomässiga karta som jag är van att orientera mig utifrån. Mitt liv, såsom jag känner det, tycks ohjälpligt ha gått förlorat.

Enligt den berömda brittiske psykoanalytikern Wilfred R Bion (1897–1979) kan man säga att krisen, inte minst om den antar psykosens dramatiska former, innebär ett slags återgång till, eller i alla fall en reminiscens av, det tillstånd i vilket vi påbörjade vårt själsliga liv. Den psykologiska födelsen är inget mindre än en katastrof där det framväxande och oorganiserade självet översvämmas av inifrån och utifrån kommande stimuli som ännu inte vunnit någon tydlig form och som självet därför inte är förmöget att handskas med. Med Bions lite speciella terminologi saknas det vid livets början en utvecklad "tänkare" som kan tänka de tankar som självet konfronteras med. Eller mer precist: vid livets början saknas en utvecklad psykologisk organisation som kan fungera som resonansbotten för den attackerande svärmen av råa proto-tankar och transformera dessa till identifierbara meningsenheter, det vill säga till fullödig tankar, som det är möjligt att göra något med – att kommunicera, tolka, lära sig något av, placera in i ett narrativ, tränga bort, lagra som minnen eller väva drömmar kring.

Tillsammans med Donald W Winnicott och Jacques Lacan är Bion utan tvekan den mest inflytelserika psykoanalytikern under 1900-talets andra hälft. I synnerhet har hans teorier om tänkandets utveckling satt djupa spår inte bara i den psykoanalytiska traditionen, i snäv mening, utan också i utvecklingen av den moderna mentaliseringssteorin och anknytningsteorin. Därför är det något av en händelse när Göteborgs Psykoterapi Institut (GPI) nu ger ut Bions kanske mest kända verk – "Att lära av erfarenheten" från 1962 – i utmärkt svensk översättning av Andreas Keller.

Det som Bion talar om som tänkandet är alltså inte blott en kognitiv funktion bland andra, utan framväxten av tänkandet markerar själva den utvecklingspsykologiska och kvalitativa övergången från att bada i krisens tillstånd till att existera i en värld med konturer inom vilka livet kan ställa en inför tydligt identifierbara problem. Och tänkandets emotionella rötter står enligt Bion att finna i den intima och till stora delar ordlösa dialogen mellan spädbarn



"Tänkandets emotionella rötter står enligt Bion att finna i den till stora delar ordlösa dialogen mellan spädbarn och omvårdnadsperson." Foto: NTB

och omvårdnadsperson (i Bions teori är det alltid "modern"), en dialog som han i mycket schematiska ordalag beskriver ungefär som följer.

Det enda som det späda barnet kan göra med det råmaterial till tankar som det initialt konfronteras med – de inifrån och utifrån kommande stimuli som i Bions teori kallas "betaelement" – är att desperat försöka stöta bort dem genom primitiva former av projektioner. Barnet gråter, kvider, vrider sig och slår med armar och ben i syfte att stöta bort den obegripliga smärtan och ångesten. Här kommer den lyhörda modern i bästa fall att ta emot och känna av barnets projektioner, och i kraft av sin högre psykologiska utvecklings- och organisationsnivå kommer hon i sin omvårdande praktik att inta rollen av det som Bion kallar för barnets ställföreträdande "alfafunktion". Det vill säga, modern kommer liksom att bli barnets psykologiska matsmältningsorgan som tar emot och spjälkar barnets emotionella råmaterial, och med hjälp av sin associativa kreativitet och sin spontana abstraktions- och symboliseringsförmåga kommer hon att transformera materialet till tankar. Modern förvandlar betaelementen till "alfaelement" som barnet nu – när råmaterialet i sin vistelse hos modern har fått form och därmed liksom blivit avgiftat – kan hämta tillbaka och använda som meningsfulla byggstenar i sin psykologiska utveckling. På så vis kommer barnet undan för undan lära sig att identifiera och förstå sina upplevelser och utveckla ett eget tänkande eller en egen psykologisk organisation inom vilket livet vinner känslomässigt djup och gestalt och därmed blir hanterbart.

**U**ngefär i dessa ordalag försöker Bion alltså beskriva den mest primitiva och pre-verbala formen av kommunikation som i ideala fall etablerar den emotionella grunden för det utvecklade och vuxna tänkandet. Störningar i denna kommunikation – till exempel om modern av olika orsaker inte är förmögen till den mottagande lyhörddhet som krävs av henne – innebär att det råmaterial som det späda barnet projektivt försöker göra sig av med kommer att kastas tillbaka på barnet i oarbetad och oförädlad form, vilket hos barnet kommer att generera vad Bion ofta citerat talar om som en "namnlös fasa", en fasa som riskerar att permanent etablera sig i grunden av barnets psykologiska vara.

Det är inte ovanligt att människor framlever sina liv med

den namnlösa fasans känslomässiga förvirring konstant närvarande under den till synes välfungerade och välanpassade ytan. Utan att vara medvetna om det har de tidigt utvecklat mer eller mindre sofistikerade försvar mot sitt permanenta känslomässiga kristillstånd. De blir psykofobiker vars liv till stora delar kommer att handla om att undvika att på ett dynamiskt sätt vara levande.

Vissa har kanske utvecklat ett brådmoget intellekt med hjälp av vilket de på ett stelt sätt försöker härbärgera sig själva och sitt förvirrade känsloliv. De kanske blir framgångsrika inom den akademiska världen men kommer man nära dem upptäcker man snabbt att deras tänkande och deras uttryck har något maskinellt över sig. Mer och mer får man intrycket av att deras tänkande är ett slags lingvistisk apparat som fungerar briljant i sitt automatiska genererande av utsagor och slutledningar, men produkterna som spottas ut upplevs vara helt i avsaknad av emotionell resonans.

Andra ersätter sin subjektivitet med konventionalitet. De utvecklar en socialt administrativ personlighet som uppför sig i enlighet med vad som är brukligt och som uteslutande uttrycker sig i allmänna tankeformer, en personlighet som för omgivningen kommer att framstå som onormalt normal, onormalt välfungerande och onormalt socialt välanpassad. Kommer man nära dem börjar man dock snart besvärmas av känslan att man har att göra med skådespelare som saknar den nödvändiga gnistan för att göra trovärdiga rolltolkningar. De har relationer som om de hade relationer, de älskar och skrattar som om de älskade och skrattade, de gråter och är deprimerade som om de grät och var deprimerade. Om du frågar dem "vem är du egentligen?" så ser du paniken i deras ögon.

**B**ions teorier kring tänkandet utveckling och störningar mejslades dock inte fram utifrån hans psykoanalytiska arbete med denna typ av högfungerande psykofobiker. I stället har teorierna i första hand sin grund i hans mångåriga arbete med att försöka förstå det psykotiska fungerandet.

Den utvecklade psykotiska förvirringen, menar Bion, är inte bara resultatet av störningar i den tidiga kommunikationen med modern. Till detta måste läggas en konstitutionell destruktivitet i hjärtat av psykotikerns psyke. Här är det många i den efterföljande psykoanalytiska traditionen som reser sig emot Bion, men i denna del av sin teori är han trogen sin egen analytiker Melanie Klein och hennes inflytelserika teorier kring den medfödda avunden och de tidiga schizo-paranoida försvarerna.

Om den högfungerande psykofobikern med tämligen sofistikerade medel försöker undvika sitt förvirrade och utvecklade känsloliv, så lever psykotikern i ett skräckligt tillstånd som får honom att hata och attackera det som lever och känns inom honom. Han regredierar tillbaka till de mest primitiva sätten att handskas med livets upplevelser; han börjar behandla det psykiska som om det vore fysiskt: något som kan spys ut, ätas upp, tuggas sönder, kastas bort eller klyvas. Han attackerar sina utvecklade psykologiska infrastrukturer (uppmärksamhet, abstraktionsförmåga, tidsuppfattning etc) som skulle kunna börja länka samman de råa proto-tankar som psykotikern är angripen av och som skulle kunna transformera dem till identifierbara meningsenheter. Psykotikern lever i ett kristillstånd men förstör alla utvecklingsmöjligheter som skulle kunna föra honom därifrån. Bion citerar en psykotisk patient: "Tankar är obehagliga, jag vill inte ha något att göra med dem." Kuriosa: Bion var Samuel Becketts analytiker och denna analys brukar betraktas som avgörande för utvecklingen av Becketts författarskap.

Johan Eriksson

Privatpraktiserande psykoanalytiker, legitimerad psykoterapeut och docent i teoretisk filosofi  
understrecket@svd.se